

Svenska Industriminnesföreningen

Kulturmiljöutredningens betänkande Kulturmiljöarbete i en ny tid (SOU 2012:37)

Yttrande från Svenska industriminnesföreningen (SIM)/TICCIH Sweden

Sammanfattning

Svenska industriminnesföreningens yttrande fokuserar på de områden i utredningen som SIM uppfattar har betydelse för det industriella arvet och detta områdes roll i kulturmiljöarbetet. Övriga delar av utredningen behandlas inte.

Utredningens förslag till nya mål för kulturmiljöarbetet vittnar om en vilja att göra alla människor delaktiga i kulturmiljöarbetet vilket är en förutsättning för kulturmiljövårdens legitimitet. SIM ifrågasätter dock att skrivningar i tidigare målformuleringar som talar om internationell samverkan har lyfts bort.

SIM anser att tillägg som görs till kulturminneslagens inledande bestämmelser är positiva men att frågan om en namnändring av lagen till kulturmiljölag borde utredas ytterligare.

SIM anser att det föreslagna åldersrekvisitet för fornlämningar vid 1750 skulle få allvarliga konsekvenser för det industriella arvet då en stor mängd industrianläggningar skulle bli utan lagligt skydd. I synnerhet gäller det mindre anläggningar på landsbygden.

Förslag till nationella mål för arbetet med kulturmiljön

SIM sympatiserar med de resonemang som förs i utredningen om att målen måste präglas av de förhållanden som råder i dagens samhälle. Det gäller att kulturmiljön ska vara tillgänglig för alla och att alla ska vara delaktiga i kulturarvet. Detta är en förutsättning för att allas ansvar för kulturmiljön ska vara möjligt. Även kopplingen till miljömålsarbetet och ett hållbart samhälle är väsentliga för att kulturmiljöarbetet ska vinna legitimitet och ses som en väsentlig del i samhällsutvecklingen.

I så väl kulturmiljömålen från 1999 som de kulturpolitiska målen från 2009 ingår skrivningar om internationell samverkan. Även om nationella mål självfallet gäller svenska förhållanden är det omöjligt att inte förhålla sig till omvärlden. Det gäller t. ex de internationella konventioner som reglerar kulturarvsarbetet. I utredningen nämns enbart Landskapskonventionen men även andra konventioner – t ex, Valettkonventionen, *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* och när det gäller specifikt industrierket *The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage* och *The Joint ICOMOS – TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes (The Dublin Principles)* – borde ha betydelse för det svenska kulturmiljöarbetet.

1 kap. Inledande bestämmelser

I utredningen förs en diskussion om begreppen kulturminne och kulturmiljö och eventuell namnändring av lagen. Det talas också om en samordning mellan kulturminneslagen och andra lagar som reglerar kulturmiljövården och markanvändning som miljöbalken och plan- och bygglagen. Utredningen föreslår att en upplysning om att kulturmiljöfrågor hanteras även i annan lagstiftning läggs till de inledande bestämmelserna vilket är bra. Även det inledande tillägget där en hållbar utveckling lyfts fram liksom vikten av en mångfald av kulturmiljöer är positiva.

I texten ersätts kulturminnesvården med kulturmiljöarbetet vilket är positivt och mer överensstämmande med det arbete som bedrivs regionalt och centralt. Utredningen väjer dock för att ändra namnet på lagen trots att man anför att kulturmiljölagen är ett mer passande namn. Resultatet blir en viss inkonsekvens där lagens namn kan uppfattas mindre än vad lagtexten anger.

I detta sammanhang skulle också frågan om hur det immateriella kulturarvet hanteras och vilka förutsättningar som finns för ett skydd av de värden som det representerar kunna lyftas.

2 kap. Fornminnen

SIM anser att konsekvenserna av en fast tidsgräns för fornlämningar satt till 1750 skulle få negativa konsekvenser för det industriella arvet.

Industriella lämningar kommer om utredningens förslag genomförs att i princip helt hamna utanför fornlämningsbegreppet. Utredningen föreslår de fasta årtalen 1750 för fornlämningar på land och 1900 för marin arkeologiska lämningar. Enstaka protoindustriella företeelser hamnar innanför skyddet medan det egentliga industrisamhällets lämningar lämnas utanför. Det automatiska skydd som gruvhål, slaggvarpar, hyttlämningar, husgrunder etc idag har försvinner alltså. Konsekvensen av detta kan exempelvis bli att landskapselement som förklarar den bevarade och kanske skyddade bebyggelsen vid en industrianläggning försvinner.

Många industrianläggningar har byggts ut och förändrats successivt. Dessa ändringar berättar om hur verksamheten har förändrats, t ex hur ny utrustning har införts. Om utredningens förslag genomförs kan resultatet bli att ett diffust avgränsat urval av fornlämningar är skyddade (dvs. tillkomna före 1750) medan andra som uttrycker kontinuitet i samma lämning (efter 1750) inte är det. Därigenom skulle den kunskap som finns i det kontinuerliga bruket kunna gå förlorad. Gränsdragningsproblem uppstår alltså vilket samtidigt innebär att förvaltningsförutsättningarna kan bli ottydliga även för fastighetsägaren.

Inte minst de många mindre industrilämningar på landsbygden skulle förlora det skydd de idag har som fornlämningar. Dessa anläggningar är viktiga för förståelsen för förhållanden på landsbygden och för de tidigindustriella produktionsmetoderna. De fysiska lämningarna av dessa anläggningar är ofta de enda spår som finns av dessa tidiga, småskaliga industrier eftersom det ofta saknas i skriftligt källmaterial, så som t ex Kommerskollegiums fabriksberättelser. Dessa blir mer tillförlitliga först några decennier in på 1800-talet och tar inte heller alltid upp små landsbygdsindustrier.

Det kan många gånger vara svårt att datera en lämning och avgöra om den tillkommit före eller efter 1750. Risken för godtyckliga bedömningar är därför påtaglig då det sannolikt sällan kommer att finnas resurser för kostsamma undersökningar för att fastställa en anläggnings ålder med större säkerhet.

Utredningen föreslår möjligheten att fornminnesförklara lämningar yngre än 1750. Erfarenheter från byggnadsminnesförklaringar visar dock att detta med stor sannolikhet kommer att leda till långa och svåra förhandlingsprocesser där endast en begränsad del av de fornlämningar man önskar skydda kommer att bli skyddade. Ytterligare kulturmiljömedel kommer att behöva avsättas för inträngsättning till fastighetsägare vid dessa fornlämningsförklaringar. Brist på medel till

intrångsersättning är ett avgörande problem vid byggnadsminnesförklaringar vilket bidrar till de långa förhandlingstiderna i dessa fall. Erfarenhet visar att staten sällan skjuter till ytterligare medel till kulturmiljövården när regelverk och skyddsinstrument har ändrats på detta sätt. Det är alltså troligt att ett oförändrat anslag ska täcka även detta nya behov vid en lagändring.

SIM avstyrker således utredningens förslag om ett åldersrekvisit.

3 kap. byggnadsminnen

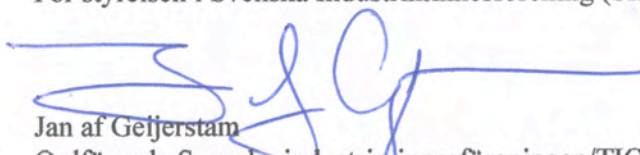
Förslaget till förändringar för kulturminneslagens 3 kap begränsas till terminologi och SIM stöder utredningens förslag där den största förändringen är att *synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde* ersätts med det mer begripliga *ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde*.

Även om det ligger utanför utredningens direktiv vill SIM framhålla att det är angeläget att utreda hur byggnadsminnesförklaringen tillämpbarhet på större och mer komplexa miljöer – som t. ex. modernare processindustrier.

Möjligheten att skydda lösa inventarier är också angeläget att utreda vidare, inte minst när det gäller industrier där den maskinella utrustningen är väsentlig men inte alltid kan kallas fast inredning och därmed förses med skyddsföreskrifter

Stockholm den 4 oktober 2012

För styrelsen i Svenska Industriminnesförening (SIM)

Jan af Geijerstam
Ordförande Svenska industriminnesföreningen/TICCIH Sweden
Götgatan 99
116 62 Stockholm